

Az abortusz megítélése az antik világban

Viewpoint on abortion in the ancient world

Dr. Gradvohl Edina PhD
Semmelweis Egyetem, ETK
soranosster@gmail.com

Initially submitted October 10, 2015; accepted for publication november10, 2015

Abstract:

There are only a few remaining Greek and Roman sources of the viewpoint on abortus artificialis (induced abortion) and a part of even these is contradictory or fragmental. We know of no general law which prohibited induced abortion before the time of the Roman Emperor Septimius Severus (A.D. 193–211), which, amongst others, can be explained by the fact that there was a debate about whether those existing in the womb could be considered a human being or even a living being. If the answer is “yes”, killing it would mean murder, but if it is a “no”, it would be indifferent not only from the point of view of the law but also from a moral side. However, it was clearly forbidden for a wife to arbitrarily have an abortion executed on her foetus, because this way she could deprive her husband of a legal heir. The law coming into being under the reign of Septimius Severus was presumably initiated by the emperor worrying about the continuance of Roman traditions and population as the masses of barbaric migrants arriving in the Roman Empire meant a danger to those ensuring the maintenance of Roman values since they became a minority within the borders of the Empire.

Keywords: abortion, ethics, Christianity, Greek and Roman law,

Kulcsszavak: abortusz, etika, kereszténység, görög és római jog

Az abortusz megítélése a görög-római világban tértől, időtől és vallási meggyőződéstől függően jelentősen eltérő volt. A mai nemzetközi abortusz-”politikában” (ezek valójában nem politikai kategóriák) három csoportot különíthetünk el az álláspontok alapján, amelyeken belül igen eltérő, szélsőséges és kevésbé szélsőséges vélemények is megfogalmazódnak. James E. White tipológiája szerint létezik életpárti (pro-life), választáspárti (pro-choice), és köztes álláspont. Az életpártiakat konzervatívnak nevezi, akik számára a magzat élethez való

joga a legfontosabb. A választáspártiakat liberálisként emlegeti, mivel a magzat élethez való jogával szemben az anya választását, vagyis önrendelkezési jogát tekintik alapvetőnek. A harmadik, vagyis a köztes (mérsékelt) csoportot pedig a konzervatív és a liberális álláspontot képviselők közé helyezi, ugyanis mind a magzat élethez való jogát, mint az anya önrendelkezési jogát egyformán hangsúlyozzák.¹

Az, hogy miért van ilyen nagy különbség az abortusz megítélésében e csoportok között elsősorban azzal indokolható, hogy mind a mai napig nincs egyértelmű konszenzus abban, mikortól tekinthető a magzat élő emberi lénynek. Az abortusz elleni vagy melletti érvek attól függően mondanak ellent egymásnak, hogy az adott csoport tagjai kikből állnak: orvosok, vallási irányzatok képviselői, teológusok, morálfilozófusok, jogászok stb.

Azon túl, hogy nincs egységes megállapodás arról, hogy mikor kezdődik az emberi élet, még számos egyéb dilemma is felmerül a csoportok között és azokon belül is, pl. bűnös-e az édesanya, ha abortuszt kér, meddig terjed az anya autonómiája, hol húzódik az életképesség határa, meddig terjed a nő önrendelkezési joga stb.?

Ha a konzervatív csoport érveit elemzés alá vesszük, akkor láthatjuk, hogy megítélésük szerint már a megtermékenyített petesejt, zigóta „potenciálisan egy erkölcsi személy, egy gondolkodó ember.”² Tehát mint potenciális létezőt veszik alapul a megtermékenyített petesejtet, akiben benne rejlik az emberré válás lehetősége. Valójában ezzel ki is fejezik, hogy az emberi élet morális státusza már a megtermékenyítés pillanatától kezdve elkezdődik. Mindemellett, érvük megerősítését szolgálja az emberi fajhoz tartozás biológiai argumentuma, amely kimondja, hogy a petesejtből és a hímivarsejtből létrejött embrió magában hordozza az emberi faj génállományát, vagyis bárki, aki az ember genetikai kódjával rendelkezik, eleve személy a fogantatástól kezdve. Ez alapján az embriót mindazok a jogok megilletik, mint bárki más.

A liberálisok vagy választáspártiak érve az abortusz mellett az anya önrendelkezési jogának, kívánságának előnyben részesítése. Álláspontjuk alapja, hogy a magzat csak a megszületést követően válik jogilag és erkölcsileg emberré. A magzat tehát csak egy biológiai/genetikai ember, morális értelemben még nem az.

¹ White, 1993, 86-87.

² Kovács, 2006, 307.

A mérsékelt álláspont képviselői számára a magzat élethez való joga és az anya önrendelkezési joga is fontos, vagyis egyrészt elfogadhatónak tartják az abortuszt, másrészt el is ítélik bizonyos formáit. Fontosnak vélik ugyanakkor a magzat méhen belüli fejlődését, így elutasítják a liberálisok azon véleményét, hogy a magzat csak biológiai/genetikai lény. Álláspontjuk szerint ennél többről van szó, hiszen a magzat egy bizonyos időpontban eljut egy olyan fejlettségi szintre, amikor már képes érezni, érzékelni, és az anyával kommunikálni, vagyis ezen a ponton túljutva a magzat erkölcsi személyé lesz. Tehát igenis, emberről van szó, aki ha megszületik, akkor el tudja majd sajátítani mindazokat a szabályokat, előírásokat, normákat, amelyek őt a társadalomban erkölcsössé teszik. Hiszen az erkölcsiség nem velünk született, hanem tanult tulajdonság. Amíg viszont a magzat nem éri el a méhen belül ezt a fejlettségi szintet, addig abortálható.

Az antik világ abortuszpolitikája nem sokban különbözött a mostanitól. Hasonlóan a mai kortárs felosztáshoz, az ókori világban is három különböző álláspontot képviselő csoport létezett. Az alaphangot Hippokratés, az ókor egyik legkiválóbb orvosa adja meg, miszerint a mesterséges (választott, indikált) abortusz becsstelen, mert ez mindig veszéllyel és erőszakkal párosul. Abban az esetben viszont, ha az anya élete veszélyben forog a terhesség alatt, akkor elfogadható annak terápiás alkalmazása (pl. a magzat halott, a méh túl kicsi és az anya nem képes kihordani a magzatot).³

Platón álláspontja gyökeresen különbözik Hippokratésétól. Az abortusz véleménye szerint természetes eljárás, különösen akkor, ha a férfi a saját lányával, anyjával, esetleg unokájával folytatott szexuális viszonyt, aminek terhesség lesz az eredménye, de ugyanígy, ha a nő fiával, apjával, és egyéb vér szerinti rokonokkal hál. Vagyis a potenciális emberré válás lehetősége ilyen esetben egyáltalán nem számított, sőt Platón ki is hangsúlyozza (*Állam*, 461c): „de mindezen esetekben már lelkükre kell kötnünk, hogy ha fogamzás történt, lehetőleg ne engedjék világra jönni a magzatot, ha pedig valami körülmény ezt mégis meghiúsítja,

³ Megjegyzendő, hogy ma az indikált abortusz egyik formája a terápiás abortusz, amit abban az esetben alkalmaznak, ha 1) az anya élete veszélyben forog, 2) ha az anya mentális vagy fizikális betegségben szenved, 3) ha a perinatális diagnózis rendellenességet állapít meg a magzatnál, ami visszafordíthatatlan és magas halálozási kockázattal jár.

vegyék úgy, hogy az ilyen gyermek részére nincs táplálék.”⁴ Vagyis semmiféle erkölcsi ellenvetést nem fogalmaz meg az abortuszról, így az „szabadon” gyakorolható.

Aristotelés *Politika* című (1335b) művében a következőt írja:

*„Az újszülöttek kitevéséről vagy fölneveléséről pedig úgy intézkedjék a törvény, hogy semmiféle korcs szülöttet nem szabad felnevelni – viszont a gyermekek nagy száma miatt, ha a szokásrend azt úgyis megakadályozza, egyetlen újszülöttet sem szabad kitenni, mert hiszen ezek úgyis határt szabnak a túlságos szaporaságnak; ha pedig ennek ellenére valahol mégis fogamzik gyermek: mielőtt érzés és élet kél benne, el kell hajtani a magzatot; hogy ez megengedhető-e vagy nem, csak az döntheti el, van-e a magzatban érzés és élet.”*⁵

A szövegből jól kiolvasható, hogy születésszabályozási céllal a korcs szülöttek fel nem nevelése morálisan megengedett volt az adott társadalomban, ugyanakkor ha a gyermekek száma, beleértve a korcs szülöttekét is, túlzottan megnövekedett volna, abban az esetben kerülendő a gyermekek kitétele. Ezzel a módszerrel egyensúlyban tartható a társadalom népességszáma. Emellett ha a magzatban már élet van, tehát megmozdult, akkor nem szabad abortálni. Ha viszont még nem mozdult meg, és ha a szükség úgy kívánja, akkor igen. Ez azonban egy filozófus elméleti megállapítása, a törvényekben ilyen megkülönböztetésnek nyoma sem volt.

A fent leírt háromféle vélemény alapján a következő csoportok különíthetők el egymástól:

Amelynek a tagjai szerint az emberi élet a fogamzás pillanatában kezdődik, tehát az abortusz elítélendő. Ezt az álláspontot képviselték a pythagoreusok és a korai keresztény szerzők közül néhányan.

Diogenés Laertios pythagoreusokról szóló munkájában írja, hogy az élőlények egymástól jönnek létre, a „magból”, amely két részből áll (meleg lehelet és nedves lehelet). A meleg leheletből keletkezik a hús, az idegek, a csontok, a haj (szőrzet) és a belső szervek, a nedves leheletből pedig a halhatatlan lélek, és az érzékelés. Tehát a „mag” az összes emberi kódot tartalmazza, ezért már a fogamzástól kezdve emberi lénynek tekinthető.⁶

⁴ Ford. Kövendi Dénes.

⁵ Ford. Szabó Miklós.

⁶ Ez az elgondolás igen hasonló az emberi fajhoz tartozás biológiai argumentumához, amely a konzervatív álláspont képviselőinek egyik markáns érve az abortusz ellen. Ez kimondja, hogy az emberi lény morális státuszának kezdőpontja a megtermékenyítés. A megtermékenyítés pillanatában új individuum születik egyedi génállománnyal, amely a továbbiakban meghatározza az embrió fejlődését. Ez a fejlődés folyamatos, tehát

A keresztény Cicerónak is nevezett latin egyházatya, Lactancius *Isten műve* című munkájában így számol be a lélek testbe költözéséről (17):

„A lélek tehát nem a szájon keresztül beszívott levegő, mivel jóval előbb születik, mint hogy a szájon keresztül levegőt tudna venni valaki. Mert nem a születés után lopózik a testbe, mint egyes filozófusok vélik, hanem tüstént a fogantatás után, mihelyt a méhben az Istentől rendelt szükségszerűség megformálta a magzatot, mert bizony olyannyira él szülőanyja ölében, hogy gyarapodva növekszik, és gyakori rugdalózással kíván kitörni. Egyszóval vetelésnek kell bekövetkeznie, ha belül az élőlény elhal.”⁷

A Kr. u. 1–2. században élt római Iuvenalis *Szatírák* című művében a következőt olvashatjuk (6, 595-597):

„Oly nagy művész már, s oly erős szert ad neki az, ki
pénzért meddővé teszi, s elpusztítja a méhben
magzatait...”⁸

Iuvenalis a méhmagzatokat „*homines in ventre*”-nek nevezi, vagyis már a méhben emberi lénynek tekinti őket, akiket bűn elpusztítani.

Az abortusz és a gyermekgyilkosság elutasítása fogalmazódik meg a *Barnabás-levélben*, amelynek szerzője és a keletkezési ideje vitatott (19, 5) valamint a *Didakhéban* (A tizenkét apostol tanítása, 2, 2; továbbá az 5, 2). A Barnabás-levél így fogalmaz:

„A magzatot ne hajtsd el, az újszülöttet ne öld meg.”⁹

A *Didakhéban* pedig ezt olvashatjuk:

„Ne ölj, ne törj házasságot, gyermeket meg ne ronts, ne paráználkodj, ne lopj, varázslással ne foglalkozz, ne keverj mérget, ne hajtsd el a magzatot, a megszületett gyermeket ne öld meg, ne kívánd azt, ami felebarátodé.”¹⁰

Ebből következik, hogy már a kereszténység előtt is régi hagyománya volt annak az elméletnek, hogy a magzat már a fogantatás pillanatától ember. A korai keresztény szerzők

egyetlen egy olyan pont sincs a fejlődés során, amikor megtörténne az emberré válás. Bővebben Wille (2002); Schockenhoff (2001).

⁷ Ford. Adamik Tamás.

⁸ Ford. Muraközi Gyula.

⁹ Ford. Vanyó László.

¹⁰ Ford. Vanyó László.

irataikat pogány származású híveknek írták, akik olyan kultúrákból jöttek, ahol mind az abortusz, mint a gyermekkötés gyakori, elterjedt és nem elítélt tevékenységnek számított.

A második csoport tagjai szerint az élet a szülés után, az első levegővétellel kezdődik. Ezt elsősorban a presókratikusok képviselték. A Kr. u. 2. században élt boiótiai Plutarchos így foglalja össze a *Moralia* (907c) című munkájában Empedoklés véleményét:

„Empedoklés szerint a magzat nem él, hanem lélek nélkül létezik a méhben. A szülés során következik be az első lélegzétvétel, miután a magzatban lévő víz kifolyik, és az üresség következtében megnyílik a külső levegő útja a véredények nyílásaiba.”¹¹

Apollóniai Diogenés szerint „Az emberek és a többi élőlények lélegezve, a levegőnek köszönhetően élnek. És a levegő számukra egyaránt az élet (azaz élet-principium) és az értelem, ha pedig eltávozik, akkor meghalnak és értelmük elhagyja őket.”¹²

A Kr. e. 1. században élt római Varro egyik fennmaradt idézetében pedig ezt olvashatjuk:

„A lélek a szájon keresztül beszívott, a tüdőben felmelegített, a szívben lehűtött, a testben szétáradt levegő.”¹³

Hasonló véleményt képviselt még Hérophilos, Anaximenés, Philón és még sokan mások.¹⁴

Az elméletet, miszerint az első levegővétellel kezdődik az élet, nem sokan tették magukévá a klasszikus korban, így rövid időre háttérbe szorult, majd a hellenisztikus korban az orvosok és a stoikusok újból visszatérnek hozzá. Hogy ez az elmélet miért nem kapott nagyobb támogatottságot a klasszikus korban, talán azzal magyarázható, hogy a Kr. e. 5. században egyre inkább előtérbe került az az elképzelés, amely szerint az élet a fogamzás és a szülés között egy „bizonyos” ponton kezdődik. Mindenesetre, ha a törvénykezést figyelembe véve a kereszténység előtti zsidóságtól a római világ felé tekintünk, akkor a magzat statusának megítélésében hasonlóságot fedezhetünk fel. A zsidó törvény értelmében a magzat az anya része vagy darabja addig, amíg meg nem születik: „*Partus nondum editus homo non recte fuisse dicitur.*”¹⁵ Vagyis *ius gentium*-nak, tekintették (népek közös joga = az egész emberi nemre nézve közös). Tertullianus *A lélekről* szóló írásában (25, 2.) számol be arról, hogy a stoikus filozófia szerint a gyermek addig nem kap *anima*-t (lélek), amíg meg nem születik,

¹¹ 74 D. töredék. Ford. Gradvohl Edina.

¹² Kirk-Raven, 602. Ford. Csiszter Kálmán – Steiger Kornél.

¹³ Lactancius, *De opificio Dei*, 17. Ford. Adamik Tamás.

¹⁴ Hérophilos lsd. Plutarchos: *Moralia*, 907 c-d.; Philón, 5, 154.; Anaximenés lsd. Kirk-Raven 160.

¹⁵ *Digestorum seu Pandectarum Justiniani* 25,4,1,1.

vagyis pontosabban addig a pillanatig, amíg el nem kezd lélegzeni.¹⁶ Ugyanebben a műben Tertullianus erről a kérdéssel világosan kifejti véleményét (37, 2.): „*Ex eo igitur fetus in utero homo, a quo forma completa est*”. Vagyis ő volt az első, aki kijelentette, hogy attól a pillanattól kezdve, hogy a fetus teljesen kifermálódott a méhben, már ember. Előtte csupán csak lélekkel (*anima*) bíró élőlény. Talán meglepő, de ennek ellenére a korai keresztények közül sokan azt az elképzelést tették magukévá, hogy a méhben lévő magzat még nem élő emberi lény, arra hivatkozva, hogy Ádám is csak akkor vált élő emberré, amikor Isten megadta neki az első lehetőséget.¹⁷ A jogi (*ius gentium*) és a filozófiai (magzat-*anima*) megközelítés a későbbiekben fokozatosan közeledett egymáshoz. A kereszténység kialakulásakor a magzat jogi megítélésében történt változások miatt, valamint az abortuszellenes büntető intézkedések bevezetésével, a fetus statusa felértékelődött, és ettől kezdve úgy tekintettek rá, mint a már megszületett gyermekekre.

A harmadik csoport képviselői szerint az élet a fogamzás és a születés között egy „bizonyos” ponton keletkezik. Ez a „bizonyos” időpont pedig az, amikor a magzat először mozdul meg. Ide sorolható például Aristotelész és Sóranosz. Az elmélet támogatói a magzat megmozdulása előtt orvosilag megengedhetőnek tartották az abortuszt. Aristotelész úgy gondolta, hogy a magzat él a méhben, mozgása tudatos, vagyis nem a megszületés után válik élővé. A mozgás megjelenése egyben az élet jele is. Ez a vélemény megegyezett a klasszikus korban kialakult orvosi elképzeléssel. Az aristotelési gondolkodás alapját az adta, hogy a teljes ember három összetevőből áll: test, lélek, ész. Ez utóbbi az, ami kifejezetten emberi képesség és nem szorul az anyagra. Ez a gondolatmenet szemben állt a zsidó gondolkodással, ahol nem választották szét az embert testre és lélekre.

A vitát az okozta a csoporton belül, illetve az állásponttal szemben állók között, hogy melyik az a „bizonyos” időpont, amikor a magzat megmozdul. Esetleg a megmozdulástól vagy inkább a magzat kifermálódásától számítsuk az élet kezdetét? Több lehetséges időponttal is találkozhatunk. Hippokratész a *De alimento*-ban (52.) részletesen leírja, hogy egyesek szerint a kifermálódáshoz elég 35 nap, míg a mozgáshoz 70, a teljes kifejlődéshez pedig 200. Mások úgy vélik, hogy a kifermálódáshoz 45 napra van szükség, a mozgáshoz 90, míg a teljes

¹⁶ Tertullianus: *De anima* 25,2.

¹⁷ 1Móz. 2,7: „És az Úr az embert a Föld porából formálta, és orrába lehelte az élet lehelletét. Így lett az ember élő lélekké.”

kifejlődéshez 170. Megint mások szerint a kiformalódáshoz 50 nap kell, 100 az első rúgáshoz, és a teljes kifejlődéshez pedig 300.

A héber Biblia ezzel szemben nem tesz különbséget a kiformalódott vagy a még nem kiformalódott magzat halála között, bármi is okozta annak halálát. A szöveg mindössze egyetlen egy helyen foglalkozik az erőszakos beavatkozást követő abortálással. Kiderül, hogy abban az esetben, ha az erőszak következtében a nő elvetél, de túléli a cselekményt, esetleg idéttlen gyermeket szül, abban az esetben a tettesnek a magzat haláláért csak kártérítést kell fizetni. Ha viszont a nő meghal, akkor már gyilkosságról beszélhetünk, és ebben az esetben a férj a szemet szemért, fogat fogért elv értelmében járhat el.¹⁸ Ennek alapján a zsidók az abortált magzatot, legyen az kiformalódott vagy sem, nem tartották önálló emberi lények. A *Septuaginta* teljesen másképp értelmezi ezt a helyet. Már különbséget tesz a még ki nem formálódott magzat és a már kiformalódott magzat megölésének büntetési tétele között, ugyanakkor nem tesz említést arról, hogy milyen büntetés jár akkor, ha az anya veszti életét. A szöveg jól mutatja, hogy ha az anya a még ki nem formálódott magzatát megszüli, akkor a tettesnek csupán kártérítést kell fizetnie, ha viszont kiformalódott magzatát veszíti el, akkor érvényesül a szemet szemért, fogat fogért elv. A hellenizált zsidók ez alapján a kifejlődött magzatot már emberi lénynek tekintették. Néhányan a különbséget csupán a rossz fordítás hibájával magyarázzák, Kapparis ugyanakkor nem így gondolja. Véleménye szerint a hippokratészi orvostudomány elterjedése okozta az alexandriai zsidóság értékrendjében történt változást.¹⁹

Hasonló különbségtétel figyelhető meg a szülésre illetve az abortuszra vonatkozó rituális tisztasági szabályokban, amelyeket a kyrénéi felirat rögzített. A feliratot 1922-ben találták meg az észak-afrikai Kyréné római fürdőjének frigidariumában, ahová utólagosan építették be.²⁰ Az adja a törvényszöveg különlegességét, hogy nincs még egy olyan, a rituális tisztaságot szabályozó szakrális törvény, amely Apollón jóslataként lenne megfogalmazva. Az is sajátos, hogy olyan mágikus eljárásokat is tartalmaz, amelyeket Kyrénéen kívül nem szoktak nyilvánosan, feliraton rögzíteni és kötelező szabályként kezelni.

¹⁸ 2Mózes 21, 22-25.

¹⁹ Kapparis, 47.

²⁰ A fordítás alapjául az alábbi kiadás szolgál: Sokolowski (1962) 188–190. Németh (2013) több helyen korrigálta Sokolowski olvasatát Victor Parker és Noel Robertson javaslatai alapján, vö. Parker (1983) 347–449; Robertson (2010) 259–277.

„Ha egy asszony elvetél, ha kivehető a formája (ti. a magzatnak), szennyezetté válnak (a többiek), mint egy holttesttől, ha nem kivehető, a ház lesz szennyezett, mintha szülés történt volna.”²¹

A fentiekből következik, hogy az ókorban, tételes törvényekben Septimius Severus és Caracalla koráig nem szabályozták, és főként nem tiltották önmagában az abortuszt, csak abban az esetben, ha a férj beleegyezése nélkül, esetleg éppen akarata ellenére történt. Erre jó példa az athéni Lysiasnak Antigenés ügyében megfogalmazott perbeszéde, amely sajnos nagyon töredékesen maradt ránk. De még az ilyen kis töredékekből is világos képet kapunk a vád természetéről.²²

„hogy Lysias szónoklatában megemlít egy különös orvosi esetet egy abortált magzatról, amelyben Antigenés saját feleségét gyilkossággal vádolja előre megfontolt szándékú abortusza miatt, mondván, hogy elvetélt és megakadályozta őt abban, hogy a gyermek atyjának nevezhessék.”²³

Vagyis Antigenés felesége szándékosan elhajtotta magzatát, megfosztva ezzel férjét az apaságtól és a lehetséges örököstől. Bár a perbeszéd során orvosok és bábák szakvéleményét is kikérték, ez lényegileg nem befolyásolta a tényt, hogy a bűnt nem a magzat megölése, hanem a férj apai jogainak korlátozása jelentette.

Hasonló szemlélet figyelhető meg Iustinianus törvénykönyvében is.²⁴ A *Digesta* szerint Septimius Severus és Caracalla a szándékos magzatelhajtást elkövető asszonyokat időleges száműzetéssel büntette, amelyet a 48, 8, 8. § szerint egy provinciában kellett tölteniük. Ahogy azonban Septimius Severus rendeletéből kiviláglik, ez esetben sem a magzat, hanem a férj érdekeinek védelme szolgált a büntetés alapjául.²⁵

²¹ A felirat 3. pontja a szülést követő tisztító szertartások leírását tartalmazza, vö. Németh (2013) 656. Az ember formájú magzat vetélése szülésnek minősült Kyrénében, de a szülés eredménye egy halott *ember*, vö. Robertson (2010) 286. A magzat kifejlődéséről meglehetősen eltérő elképzelései voltak a görög gondolkodóknak. Hippokratés, *De natura pueri* 13. szerint már a terhesség hetedik napján látszanak a magzat végtagjai, míg Aristotelés, *Historia animalium* 583b-ben a hétnapos magzat elvesztését nem is tekinti vetelésnek csak „kifolyásnak”. Vö. Gradvohl (2006) 79.

²² Rabe, 1931, 300.

²³ Lys. *Antig.* Ford. Németh György

²⁴ Iustinianus, *Digesta* 47,11,4.

²⁵ *Marcianus libro primo regularum*, 48,8,8: *Divus Severus et Antoninus rescripserunt eam, quae data opera abegit, a praeside in temporale exilium dandam: indignum enim videri potest impune eam maritum liberis fraudasse. Ulpianus libro 33 ad edictum: Si mulierem visceribus suis vim intulisse, quo partum abigeret, constituerit, eam in exilium praeses provinciae exiget* (vö. *Digesta* 48,19,39, amely a cicerói *Pro Cluentio*-ban

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy az abortusz erkölcsi és jogi megítélése az ókorban változatos volt, ugyanúgy, mint napjainkban. Filozófusok és orvosok felvetették, hogy a magzat megölése, már ha van benne lélek, vagyis önállóan megmozdul, elvetendő. A törvények a mai joggyakorlattal szemben csak az apa, a férj sérelmére elkövetett abortuszt tiltották, és fel sem vetették a magzat életének védelmét. Igaz, a csecsemők kitevésének joga és szokása is csak a kereszténység elterjedésével szorult vissza. Röviden: a magzat jogait az ókorban egyetlen hitelesen fennmaradt törvény sem védte, így annak elpusztítása nem számított bűnnek, csak a népességfőlősleg szabályozásának egyik eszközeként tekintettek rá.

Bibliográfia

GRADVOHL E., *Sóranos*, Budapest, 2006.

KAPPARIS, K., *Abortion in the Ancient World*, London. 2002.

KOVÁCS J., *A modern orvosi etika alapjai, Bevezetés a bioetikába*, Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2006.

NÉMETH Gy., *Görög történelem szöveggyűjtemény*, Budapest, 2001.

NÉMETH Gy., Kyrénéi törvény a rituális tisztaságról, in: Nagy Á. M. (szerk.), *Az Olympos mellett. Mágikus hagyományok az ókori Mediterráneumban*, Budapest, 2013, 659-666.

NOONAN, J. T. Jr., An Almost Absolute Value in History. In White, J. E. (ed.): *Contemporary Moral Problems*. Thompson Wadsworth, Belmont, 2009. 98-103.
<http://dx.doi.org/10.4159/harvard.9780674183032.c2>

PARKER V., *Miasma. Pollution and Purification in early Greek Religion*, Oxford, 1983.

RABE, H. (ed.), *Prolegomenon sylloge, Rhetores Graeci* 14, Leipzig, 1931.

ROBERTSON, N., *Religion and Reconciliation in Greek Cities. The Sacred Laws of Selinus and Cyrene*, Oxford, 2010.

SOKOLOWSKI, F., *Lois sacrées des cités grecques, supplément*, Paris, 1962.

SCHOCKENHOFF, E., Die Ethik des Heilens und die Menschenwürde, *Zeitschrift für medizinische Ethik*, 2001.

leírt milétosi esetet foglalja röviden össze).

WARREN, m. A., Abortion, in: *A Companion to Ethics*. Blackwell, Oxford, 1997. 303-314.

WHITE, J. E., Introduction, in: *Contemporary Moral Problems*, Saint Paul, 1993, 86–87.

WILLE, M., *Rechtsstellung des Nasciturus gegenüber der Nutzung fetaler und embryonaler Zellen*, Baden-Baden, 2002.